

The background of the entire page is a light gray color with a repeating pattern of small, dark gray birds in flight, scattered across the surface.

คนรักบ้านเกิด การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิ
ในรูปแบบการใช้ชีวิต
(Khon Rak Ban Kerd :
Lifestyle Rights Movement)

คนรักบ้านเกิด การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิ ในรูปแบบการใช้ชีวิต (Khon Rak Ban Kerd Lifestyle Rights Movement)

สามชาย ศรีสันต์

วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

samsung@hotmail.com

Abstract

It is the most interests on abuse to lifestyle right in Thai society, because of that not coming from violence or a force power, but this abuse is justified by reasons of rehabilitation, relief and citizen s' progress, under the word of "development", in the junta regime. This paper explores the violence of developmental into lifestyle right cause of the emerging people movement who have struggled for previous lifestyle to restore in name of "Kon Rak Ban Kerd" group.

Keywords: lifestyle right, social movement, development

บทคัดย่อ

การล่องละเมิดต่อสิทธิที่จะใช้ชีวิตในบริบทของสังคมไทย มีความน่าสนใจอย่างมาก เพราะการล่องละเมิดดังกล่าวไม่ได้เริ่มต้นด้วยความรุนแรง หรือการใช้กำลังบังคับ แต่เป็นข้ออ้างของการให้ความช่วยเหลือ ฟันฟู เป็นไปเพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับประชาชนในประเทศภายใต้สิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้รัฐบาลที่มาจากรัฐประหาร บทความนี้ต้องการเปิดเผยให้เห็นถึงความรุนแรงในการละเมิดสิทธิที่จะเลือกใช้ชีวิต จากสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” จนนำไปสู่การต่อสู้เคลื่อนไหวของประชาชนผู้ถูกล่องละเมิด ซึ่งการเคลื่อนไหวดังกล่าวเป็นการเคลื่อนไหวที่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการใช้ชีวิตที่ถูกกระทบกระเทือน พร้อมไปกับการเรียกร้องให้วิถีชีวิตแบบเดิมของตนเองกลับคืนมาในนาม “กลุ่มคนรักบ้านเกิด”

คำสำคัญ: สิทธิในรูปแบบการใช้ชีวิต ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม การพัฒนา

บทนำ

เมื่อเร็ว ๆ นี้ได้มีการประกาศรางวัล สมชาย นิลไพจิตร ประจำปี 2560 รางวัลนี้เป็นรางวัลที่มอบให้กับผู้มีผลงานด้านสิทธิมนุษยชนดีเด่น ในการส่งเสริมและปกป้องสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย ผู้ถูกเสนอชื่อมาจากหลากหลายสาขาในงานด้านสิทธิมนุษยชน เช่น ด้านสิทธิแรงงาน ด้านสิทธิผู้ต้องขังในเรือนจำ ด้านสิทธิชุมชนไปจนถึงงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่น งานอาสาสมัครและการต่อสู้กับความอยุติธรรม เป็นต้น (ประชาไท, 2560) หนึ่งในผู้ได้รับรางวัลผู้มีผลงานด้านสิทธิมนุษยชนน่ายกย่อง ประจำปี 2560 ได้แก่ กลุ่มคนรักบ้านเกิด ผู้ปกป้องสิทธิชุมชนจากอุตสาหกรรมเหมืองแร่ทองคำ ที่อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ชาววังสะพุงรวมตัวกันเป็น “กลุ่มคนรักบ้านเกิด” เมื่อปี 2549 มาจนวันนี้เป็นสิบปีแล้วที่ชาววังสะพุงต่อสู้กับทุนและรัฐ ถูกข่มขู่คุกคามในหลายรูปแบบ ทั้งการใช้กำลังและถูกกลั่นแกล้งทางกฎหมายด้วยการฟ้องคดี (ข่าวสด 11 มีนาคม, 2560)

การมีสิทธิเลือกที่จะใช้ชีวิต (lifestyle choice) เป็นสิทธิของปัจเจกชนที่เริ่มเป็นข้อถกเถียงในแวดวงวิชาการ และหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมของสหรัฐอเมริกา เมื่อลูกจ้างจำนวนมากต้องถูกไล่ออกจากงานเพราะมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ขัดต่อภาพลักษณ์สินค้าและบริการของบริษัท หรือมีทัศนคติทางการเมืองที่ขัดต่อความเชื่อของผู้บริหาร บริษัทหลายแห่งมีมาตรการบังคับต่อร่างกาย เช่น ห้ามแสดงความคิดเห็นทางการเมือง (นอกเวลางาน) ผ่านสื่อออนไลน์ บังคับให้มีการลดน้ำหนักโดยขู่ว่าจะไล่ออกหากไม่สามารถลดน้ำหนักลงได้ หรือการจับคนงานตรวจสอบสารนิโคตินในเลือดซึ่งเป็นผลมาจากการสูบบุหรี่ รวมถึงการติดตามสอดส่องพฤติกรรมทางเพศ การใช้ชีวิตคู่ที่มีลักษณะรักเพศเดียวกันของคนงาน สิ่งเหล่านี้ถือเป็นการล่วงละเมิดต่อการใช้ชีวิตประจำวัน

ศาลสูงสุดของสหรัฐ (supreme court) เคยมีความเห็นเสนอให้รัฐธรรมนูญของสหรัฐขยายความคุ้มครองสิทธิที่จะเลือกใช้ชีวิต ซึ่งถือเป็นอิสระที่ปัจเจกบุคคลควรจะได้เลือกได้ด้วยตนเอง (Wilkinson and White, 1977, p.564) ปัจจุบันแม้ว่ามีหลายมลรัฐในสหรัฐอเมริกาออกกฎหมายคุ้มครองพฤติกรรมทางเพศ หรือสถานะข้ามเพศ ที่จะต้องไม่มีผลต่อการรับเข้าทำงานหรือเลือกปฏิบัติในการทำงาน แต่ในด้านอื่นก็ยังไม่มียกกฎหมายคุ้มครองอย่างจริงจังไม่ว่าจะเป็นน้ำหนักตัว การแต่งกาย การเจาะ สัก รวมถึงการสูบบุหรี่ (Cope, 2017, p.1-4) การกีดกัน ห้าม หรือบังคับด้วยมาตรการต่างๆ ให้มีการเปลี่ยนแปลงการกระทำในประเด็นเหล่านี้ถือเป็นการเลือกปฏิบัติต่อรูปแบบการใช้ชีวิต (lifestyle discrimination) สำหรับประเทศไทยถือได้ว่าการละเมิดต่อรูปแบบการใช้ชีวิตในหลายบริบทไม่เพียงแต่ในบริบทของการทำงาน แต่ยังรวมไปถึงบริบทของการรับบริการ และการใช้พื้นที่สาธารณะด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถาบันการศึกษา การบังคับให้นักเรียนสวมเครื่องแบบ ตัดผมเกรียน หรือการปฏิเสธการให้บริการกับนักศึกษาที่ไม่แต่งชุดนักศึกษา เป็นต้น ยิ่งเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยด้วยแล้ว เพศสภาพ และความคิดเห็นทางการเมือง กลายเป็นประเด็นการเลือกปฏิบัติที่พบเห็นได้ทั่วไป ขณะที่สิทธิที่จะเลือกใช้ชีวิตถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่บุคคลพึงได้รับติดตัวมาแต่กำเนิด เพราะเป็นสิ่งที่บุคคลเลือกปฏิบัติต่อร่างกายของตัวเอง การใช้ชีวิตสะท้อนผ่านรสนิยม การใช้เวลาว่าง รูปแบบความสัมพันธ์

กับผู้อื่น การบริโภค และการซื้อสิ่งของเครื่องใช้ เหล่านี้เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นตัวของตัวเอง (autonomy) อันเป็นคุณสมบัติพื้นฐานสำคัญของความเป็นมนุษย์ผู้มีความเป็นตัวตน การมีตัวตนของมนุษย์จำเป็นต้องมีลักษณะเฉพาะ (identity) เพื่อแยกแยะตนเองออกจากผู้อื่น และแสดงตัวตนนั้นต่อสาธารณะเพื่อเปิดพื้นที่ทางสังคมให้ได้รับการยอมรับสถานะการมีอยู่ (Sugarman, 2003, p.403) การเลือกปฏิบัติ กีดกัน ความพยายามที่จะข่มขู่ บังคับ ควบคุม ไม่ให้มนุษย์เผยตัวตนของตนเองออกมา หรือพยายามจะเปลี่ยนให้กลายเป็นแบบเดียวกันตามความต้องการของผู้มีอำนาจจึงถือเป็นความรุนแรงที่ล่องละเมิดต่อความเป็นมนุษย์ (Taylor, 1994, p.16)

การล่องละเมิดต่อสิทธิที่จะใช้ชีวิตในบริบทของสังคมไทย มีความน่าสนใจอย่างมาก เพราะการล่องละเมิดดังกล่าวไม่ได้เริ่มต้นด้วยความรุนแรง หรือการใช้กำลังบังคับ แต่เป็นข้ออ้างของการให้ความช่วยเหลือ ฟันฟู เป็นไปเพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับประชาชนในประเทศภายใต้สิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานการณ์รัฐบาลภายใต้รัฐประหาร การบังคับ กีดกัน และเลือกปฏิบัติต่อการใช้ชีวิตที่ความรุนแรงยิ่งขึ้น ในพื้นที่ที่ถูกอ้างว่าจำเป็นต้องมีการพัฒนา “กลุ่มคนรักบ้านเกิด” เป็นตัวอย่างของการถูกล่องละเมิดต่อสิทธิการใช้ชีวิต จนทำให้ชาวบ้านต้องรวมตัวกันต่อสู้เรียกร้อง ที่จะมสิทธิเลือกชีวิตในแบบที่ตนเองต้องการ เป็นขบวนการเคลื่อนไหวในรูปแบบการใช้ชีวิต (lifestyle movement) ในที่นี้รู้จักกันในชื่อว่า “วิถีไทบ้าน” ซึ่งหมายถึง การใช้ชีวิตของคนในหมู่บ้าน ชุมชน ภาควิชาที่มีความรัก ความผูกพันอยู่กับถิ่นที่อยู่ ภายใต้บริบททางสังคมวัฒนธรรมพื้นถิ่น สำนึกรับรู้ว่าตนเองเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของหมู่บ้าน ชุมชน

วิถีไทบ้าน ได้ถูกนำมาสร้างขบวนการต่อสู้เคลื่อนไหว จนทำให้กลุ่มคนรักบ้านเกิด กลายเป็นที่รู้จัก จากอัตลักษณ์ที่โดดเด่นสามารถโน้มน้าวให้สังคมหันมาให้ความสนใจติดตามข่าวเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังสามารถสร้างเครือข่ายขบวนการเคลื่อนไหวการต่อสู้กับบริษัทเหมืองแร่ทองคำ เหมืองแร่โปแตช ที่กำลังจะเกิดขึ้นทั่วภาคอีสาน การปรากฏ

ตัวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด ทำให้เกิดเครือข่ายภาคประชาสังคมทั้งองค์กรภาคประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน อาจารย์มหาวิทยาลัย นักศึกษา สื่อมวลชน มาร่วมกันขับเคลื่อนต่อต้านทิศทางการพัฒนาที่ทำลายสิ่งแวดล้อม ทำลายวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน ความเข้มแข็งของกลุ่มคนรักบ้านเกิดสามารถทัดทานการพิจารณาต่ออายุหนังสืออนุญาตเข้าทำประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าโคกภูเหล็ก และการยื่นคำขอใช้ที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดิน เพื่อนำทรัพยากรธรรมชาติในเขตปฏิรูปที่ดินไปใช้ประโยชน์ทำเหมืองแร่ทองคำ ของสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเขาลง ที่มีศักยภาพจะนำเรื่องเข้าพิจารณาอนุมัติมาแล้วถึงเจ็ดครั้งตลอดระยะเวลา 3 ปีที่ผ่านมา จนบัดนี้องค์การบริหารส่วนตำบลเขาลงก็ยังไม่สามารถมีมติอนุญาตให้บริษัทเหมืองแร่เข้าทำประโยชน์ได้ เนื่องจากความต้องการของชาวบ้านในนามคนรักบ้านเกิดต้องการให้ “ปิดเหมืองฟื้นฟู” แทนที่จะขยายพื้นที่ทำเหมืองออกไป และจนกระทั่งล่าสุดหัวหน้า คสช. ได้ใช้อำนาจตามมาตรา 44 ของรัฐธรรมนูญ มีคำสั่งเมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2559 ให้ “ผู้ประกอบการที่ได้รับประทานบัตรและใบอนุญาตต่าง ๆ ตามกฎหมาย ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบกิจการเหมืองแร่ทองคำ ระงับการประกอบกิจการไว้ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2560 เป็นต้นไป จนกว่าคณะกรรมการจะมีมติเป็นอย่างอื่น” ซึ่งถือได้ว่าเป็นความสำเร็จที่สำคัญยิ่งของการขบวนการภาคประชาชน

บทความนี้ต้องการเสนอให้เห็นถึงการละเมิดสิทธิที่จะเลือกใช้ชีวิตจากสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” และเสนอให้เห็นถึงการนำแนวคิดการใช้ชีวิตมาทำการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยศึกษากรณีกลุ่ม “คนรักบ้านเกิด” ซึ่งข้อมูลส่วนใหญ่ได้จากงานวิจัยเฉพาะเรื่องของบัณฑิตอาสาสมัครมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ลงพื้นที่ปฏิบัติงานและทำวิจัยใน หมู่บ้านนาหนองบง ต.เขาลง อ.วังสะพุง จ.เลย โดยมีผู้เขียนเป็นที่ปรึกษา

ลักษณะขบวนการเคลื่อนไหวในรูปแบบการใช้ชีวิต

ขบวนการเคลื่อนไหวในรูปแบบการใช้ชีวิต เป็นแนวคิดที่พัฒนาต่อเนื่องมาจากขบวนการเคลื่อนไหวแนวใหม่ (new social movement) ซึ่ง

มีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ 1) การนำรูปแบบการใช้ชีวิตมาใช้เป็นกลยุทธ์ของการเคลื่อนไหวเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง 2) มีจุดศูนย์กลางของบทบาทขบวนการอยู่ที่อัตลักษณ์ 3) มุ่งแพร่ขยายรูปแบบการใช้ชีวิตของกลุ่มอัตลักษณ์เฉพาะให้ได้รับการยอมรับในเชิงโครงสร้าง (Haenfler, Johnson, & Jones, 2012, p.2) ขบวนการเคลื่อนไหวรูปแบบการใช้ชีวิตเป็นการใช้ชีวิตของปัจเจกบุคคลที่ถูกผูกมัดเข้ากับขบวนการเคลื่อนไหว เป็นการเคลื่อนไหวซึ่งเกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน (Featherstone, 1987; Willis, 1990; Snow, 2004, p.19) การดำเนินชีวิตประจำวันจึงเป็นได้ทั้งรูปแบบ กลยุทธ์ของการเคลื่อนไหว และเป็นผลที่ตามมาจากการเคลื่อนไหว โดยการเคลื่อนไหวเป็นไปเพื่อเป้าหมายสำคัญ 3 ประการคือ

เป้าหมายทางการเมือง ซึ่งเป็นการเมืองของการบริโภค การใช้ชีวิต ที่แตกต่างไปจากการเมืองในระบบ หรือการเมืองเชิงสถาบันซึ่งเป็นเรื่องของการเลือกตั้ง หรือการประท้วงขับไล่ ขณะเดียวกันการเมืองของการบริโภคก็มีเหตุผลในทางคุณธรรมเพื่อต้องการเปลี่ยนสังคมให้ดีขึ้นอยู่เบื้องหลัง (Shah, 2007; Micheletti and Stolle, 2010) เช่น ความต้องการที่จะเห็นความยุติธรรมทางสังคม ทำให้ประชาชนออกมารณรงค์การใช้สินค้า “แฟร์เทรด” (fair trade) ที่จ่ายค่าแรงและแบ่งปันผลกำไรกลับคืนไปสู่แรงงานอย่างเป็นธรรม การใช้สินค้าสีเขียว ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมทั้งในกระบวนการผลิต และของเสียที่เกิดขึ้นจากการใช้งาน หรือความพยายามของคนกรุงเทพฯรณรงค์ไม่ซื้อสินค้าจากร้านสะดวกซื้อ เป็นต้น การเมืองของการบริโภคนี้ครอบคลุมถึงการเลือกใช้สินค้าและบริการ การใช้เวลาว่าง การแสวงหาความรู้หรือพัฒนาตัวเอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเปลี่ยนแปลงหรือเปิดพื้นที่ให้กับรูปแบบการใช้ชีวิตผ่านการบริโภค ในกรณีของประเทศไทย ในการชุมนุมเคลื่อนไหวของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย ปี 2549 ได้มีการรณรงค์ให้เลิกใช้โครงข่ายระบบโทรศัพท์มือถือรายใหญ่ซึ่งเกี่ยวข้องกับธุรกิจของนายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ขณะที่ฝ่ายตรงข้ามก็มีการรณรงค์ให้เลิกใช้สินค้าของบริษัทซึ่งอ้างว่าสนับสนุนเงินทุนให้กับการเคลื่อนไหวของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยด้วยเช่นกัน (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2552, น.288-289) หรือกรณีการรณรงค์เพื่อให้สังคมเปิดพื้นที่

ให้กับผู้ใช้จักรยานบนถนน เนื่องจากมีผู้ปั่นจักรยานประสบอุบัติเหตุบนท้องถนนบ่อยครั้ง (Laksanasamrith, 2558) เป็นการเสนอความต้องการรูปแบบการเดินทางด้วยจักรยานในชีวิตประจำวันซึ่งเป็นการเมืองของการบริโภคแบบหนึ่ง

ภาพที่ 1 จาก Kapook.com

เป้าหมายประการที่สองคือ การเคลื่อนไหวเพื่อปรับปรุงการใช้ชีวิตประจำวันให้ดีขึ้น (lifestyle improvement movement) ในช่วงปี 1925-1965 สังคมชนบทของญี่ปุ่นเกิดขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลช่วยเหลือราคาพืชผลการเกษตรตกต่ำ พัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้หญิงในชนบทซึ่งมีความแตกต่างอย่างมากกับการใช้ชีวิตของผู้หญิงในสังคมเมือง หญิงชาวญี่ปุ่นในชนบทเรียกร้องให้มีหน่วยงานดูแลเด็กเล็ก ปฏิบัติการแต่งกายจากชุดพื้นเมือง มาสู่การแต่งกายแบบตะวันตก ผู้หญิงพยายามอย่างยิ่งที่จะปรับปรุงการดำเนินชีวิตประจำวันเพื่อก้าวให้ทันสังคมเมือง เปลี่ยนแปลงตัวเองไปทำงานรับจ้างนอกบ้าน แทนการทำงานในไร่ นา สิ่งที่คุณผู้หญิงญี่ปุ่นเหล่านี้ต้องการคือเทคโนโลยีที่จะมาช่วยอำนวยความสะดวกในการทำงานบ้าน ระบบสวัสดิการ และสิทธิที่จะออกไปทำงานนอกบ้าน พวกเขาเปลี่ยนวิธีการประกอบอาหาร การทำความสะอาด เสื้อผ้าเพื่อลดภาระงานบ้านลง โดยซื้อเครื่องไฟฟ้ามาอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน (Partner, 2001, pp. 487-520) เมื่อเร็วๆ นี้ชาวบ้านนุงกระโจมอก

มาอาบน้ำจากหลุมบ่อกลางถนนที่มีน้ำขังซึ่งได้ปรากฏขึ้นในหลายพื้นที่ เพื่อเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐซ่อมแซมถนนในเขตชนบทที่ชำรุดเสียหายสร้างผลกระทบต่อการคมนาคม แม้จะได้มีการร้องเรียนไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายครั้งก็ไม่ได้รับความสนใจ แต่ภาพที่ปรากฏออกมาทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเร่งจัดหางบประมาณมาซ่อมแซม แก้ปัญหาให้กับประชาชนในพื้นที่เดือดร้อน การใส่กระโجمอก หมวกคลุมอาบน้ำ และใช้ขันตักน้ำ สะท้อนวิถีชีวิตคนไทยที่บ้านอยู่ริมคลอง ออกมาอาบน้ำกลางแจ้ง เป็นการไว้วิถีชีวิตประจำวันผนวกเข้ากับการณรงค์เคลื่อนไหว เพื่อสร้างกิจกรรมเรียกร้องให้รัฐปรับปรุงการใช้ชีวิตประจำวันให้ดีขึ้น

ภาพจาก : หนังสือพิมพ์มติชน ออนไลน์ 30 กันยายน 2559

ประการที่สาม เป็นการเคลื่อนไหวเพื่อมุ่งฟื้นฟูเยียวยา หรือคืนชีวิตที่มีความสุขดังเช่นในอดีตกลับคืนมา กล่าวได้ว่าเป็นความต้องการย้อนไปหาอดีตจากภาวะโหยหาชีวิตที่มีความสุขความอบอุ่นที่เคยได้รับ ในสังคมเกษตรกรรมของไทยได้เกิดผลสะท้อนจากนโยบายการกลายเป็นอุตสาหกรรม การเข้ามาของโรงงาน เหมือง เจื่อน โรงไฟฟ้า ที่สร้างผลกระทบต่อรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ต้องสูญเสียป่าไม้ แหล่งน้ำ พื้นที่ทำกิน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน รวมทั้งสุขภาพอนามัยที่เกิดขึ้นจากมลพิษ การเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด ถือได้ว่าเป็นการเคลื่อนไหวที่ต้องการกลับคืนสู่ชีวิตที่สัมพันธ์กับแหล่งน้ำ ผืนดิน

และความสัมพันธ์กันของคนในชุมชนดังเช่นในอดีต เมื่อเหมืองแร่เข้ามาในตำบล คนในชุมชนแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือฝ่ายที่เห็นด้วยกับการมีเหมืองอยู่ในพื้นที่จำนวน 5 หมู่บ้านที่ชาวบ้านเรียกว่าเขตโซนบนของตำบลเขาหลวง และฝ่ายไม่เห็นด้วย 6 หมู่บ้านในเขตโซนล่าง เช่นเดียวกับสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลที่แยกออกเป็น 2 ฝ่ายคือ ฝ่ายประธานสภา และฝ่ายนายกองค์การบริหารส่วนตำบล แหล่งน้ำที่เคยใช้จับสัตว์น้ำ และใช้เพื่อการเกษตรไม่สามารถใช้ได้อีกต่อไป ชาวบ้านต้องซื้อน้ำบรรจุขวดบริโภค ข้าวที่เคยผลิตไม่สามารถเก็บไว้บริโภคเองได้ บทเพลง “บ่ กล้ากินข้าวบ้านเจ้าของ” เป็นบทเพลงที่สะท้อนความรู้สึกของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี¹

“บ่กล้ากินข้าวบ้านเจ้าของ เพราะว่าเหมืองทอง เขาฝากของดีเอาไว้ ทั้งแมงกานีส สารหนู ทั้งไซยาไนด์ เขาทำนาแทบตายบ่กล้ากินข้าวบ้านเจ้าของ

บ่กล้ากินปลาบ้านเจ้าของ เพราะว่าเหมืองทองเขาปล่อยของเอาไว้ ปลาค้อปลาเซ็ง ปลาชีวปลาน้อยปลาใหญ่ ติดแหติดมอติติไซ บ่กล้ากินปลาบ้านเจ้าของ ”

จุดเน้นที่น่าสนใจของขบวนการเคลื่อนไหวในรูปแบบการใช้ชีวิต คือ การศึกษาในช่วงเวลาที่ต่อเนื่อง ยาวนานพอสมควร ที่จะเห็นถึงทิศทางของการเปลี่ยนแปลง และความพยายามที่จะโน้มน้าวให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงยอมรับ และสร้างผลสะท้อนให้เกิดขึ้นต่อแบบแผนการดำเนินชีวิตประจำวัน การศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวในรูปแบบการใช้ชีวิต จึงเป็นการศึกษาการเมืองของการสร้างและกำหนดนิยามความหมาย เพื่อเปลี่ยนปฏิบัติการทางสังคม (social practice) ของการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นเรื่องของการบริโภค การใช้เวลาในแต่ละวัน การผลิตสร้างวาทกรรม และการตอบโต้ทางวาทกรรมเพื่อช่วงชิงนิยามระบบการให้คุณค่าที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตประจำวันของปัจเจกบุคคล (Haenfler, Johnson and Jones, 2013, p.5)

1 เด็กจาก 6 หมู่บ้านผู้ได้รับผลกระทบจากเหมืองแร่ทองคำ ร่วมกันร้องเพลง บ่ กล้ากินข้าวบ้านเจ้าของ บนเวทีในงานมหกรรมดนตรี บทเพลงบรรเลงธรรมชาติ จังหวัดเชียงราย <https://www.youtube.com/watch?v=xJbdjyobY20>

คนรักบ้านเกิดการเคลื่อนไหวที่ผสมผสานกับรูปแบบการใช้ชีวิต

การศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวในรูปแบบการใช้ชีวิตมีจุดเน้นของการศึกษาที่การดำเนินชีวิตประจำวันผสมกลมกลืนเข้ากับกิจกรรมการเคลื่อนไหว โดยปรากฏใน 2 ลักษณะ คือ 1) การศึกษาที่อัตลักษณ์ร่วมของชุมชนท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมย่อย ที่ประสบกับปัญหา ถูกล่วงละเมิด ทำให้ชีวิตประจำวัน ได้รับผลกระทบกระเทือน หรือไม่ได้รับการยอมรับ โดยใช้อัตลักษณ์เหล่านั้นสร้างยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหว กล่าวคือนำความโดดเด่นทางวัฒนธรรมมาขับเคลื่อนการต่อสู้ ทั้งยังใช้เป็นเป้าหมายสุดท้ายที่ต้องการไปให้ถึงเพื่อให้อัตลักษณ์เหล่านั้นมีพื้นที่ ได้รับการยอมรับในสังคม และ 2) การศึกษาในระดับร่างกาย ได้แก่ผลกระทบกระเทือน ทั้งที่ถูกกระทำ (object) และเป็นผู้กระทำการ (subject) เพื่อต่อรอง เปิดพื้นที่ให้รูปแบบการดำเนินชีวิตที่ดีกว่า โดยใช้ร่างกายเป็นผู้แสดง (agent) ของการเปลี่ยนแปลงจากการถูกกระทำ ขณะเดียวกันก็สร้างร่างกายขึ้นเพื่อสัญลักษณ์ของความหมายการใช้ชีวิต ที่ต้องการจะให้สังคมได้รับรู้ ร่างกายในฐานะที่เป็นทั้งแหล่งรวมของวัฒนธรรม บริบททางสังคม ที่ซึมซับ รับรู้อยู่ภายใน และร่างกายที่เสนอความเป็นตัวของตัวเองออกมาให้สังคมได้รับรู้ซึ่งมีทั้งสองด้านที่ซ้อนทับกันอยู่ในนี้ที่นี้จะเรียกว่า “เรือนกาย” (embodiments) ดังนี้

1) อัตลักษณ์ร่วมกับรูปแบบการใช้ชีวิต

ตัวอย่างของการศึกษาอัตลักษณ์ร่วม ที่ถูกล่วงละเมิด ในชีวิตประจำวัน เมื่อผู้หญิงในหมู่บ้านชนบทถูกขืนมาต่อสู้อัศวินค้านบรรษัทน้ำมันข้ามชาติที่เข้าไปขุดเจาะน้ำมันในประเทศไนจีเรีย ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ในประวัติศาสตร์การต่อสู้สำคัญหนึ่งของผู้หญิงชาวไนจีเรียที่ออกมาเคลื่อนไหวคัดค้านนโยบายการพัฒนาที่ไม่เป็นธรรม โดยสร้างยุทธศาสตร์การต่อสู้เชิงอัตลักษณ์ของความเป็นหญิงที่อ่อนไหว และเปราะบางต่อมลพิษอันเกิดจากการขุดเจาะน้ำมัน ซึ่งไม่เพียงมีผลต่อสุขภาพ แต่ยังกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการทำหน้าที่แม่ และภรรยาในชีวิตประจำวันของผู้หญิงด้วย (Ukeje, 2004, pp.605-617) กรณีการเคลื่อนไหวคัดค้านเหมืองแร่ทองคำของกลุ่มคนรักบ้านเกิด ที่ชาว

บ้านผู้เข้าร่วมขบวนการจะต้องนำลูกสาวในวัย 2 ขวบชื่อฝ้ายตุ่ยเข้าร่วมไปในการประชุม และในกิจกรรมรณรงค์ทุกครั้ง และสมาชิกในกลุ่มผลิตเปลี่ยนช่วยดูแลเธอ

“แม่ไม่คลอดลูกสาวออกมาเธอมีชื่อว่า “ฝ้ายตุ่ย” แม่ไม่พาฝ้ายตุ่ยไปด้วย

ในทุกการเคลื่อนไหว ถ้าเป็นสภาวะปกติแม่ไม่คงเลี้ยงฝ้ายตุ่ยอยู่ที่บ้านตามประสาแม่ทั่วๆไป แต่เพราะตอนต้องต่อสู้เพื่อปกป้องบ้านเกิดของตัวเองกับสัญญาณของความเป็นแม่ที่ไม่อาจจะทิ้งลูกไว้ได้ ทำให้แม่ไม่เลือกที่จะทำหน้าที่ทั้ง 2 อย่างในเวลาเดียวกัน... สิ่งที่ไม่ได้กำลังปกป้องทรัพยากรเพื่อให้อยู่ต่อไปจนถึงอนาคตเพื่อให้ฝ้ายตุ่ยเติบโตขึ้นมาได้ใช้ประโยชน์ ขณะนี้ฝ้ายตุ่ยอายุประมาณเกือบ 2 ขวบ เธอยังคงเข้าร่วมในเกือบทุกกิจกรรมของความเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด สถานที่ที่วิ่งเล่นของเธอแตกต่างจากเด็กคนอื่นในวัยเดียวกัน สนามเด็กเล่นของเธอ คือ ศาลากลางจังหวัด อำเภอสทิงพระ องค์การบริหารส่วนตำบลเขาหลวง และอีกหลายที่ที่ชาวบ้านไปชุมนุมกัน ห้องนอนของเธอ คือ ลานกว้าง ห้องประชุมและทุกสถานที่แห่งการเคลื่อนไหว เธออยู่กับการเคลื่อนไหวจนเธอเป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิดไปแล้ว อาจจะเพราะเด็กน้อยคนนี้อยู่กับการเคลื่อนไหวตั้งแต่อายุในท้องเธอจึงซึมซับการเป็นนักต่อสู้ตั้งแต่เยาว์วัย คนทั่วไปจะพบเห็นการแสดงออกด้วยความไร้เดียงสาจากคำพูด “สู้ๆ” ที่หลุดออกมาเองพร้อมกับการชูมือแสดงถึงการต่อสู้ เสมอ (กัลยา จันทร์ทนต์, 2558)

แกนนำในการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด เกือบทั้งหมดเป็นผู้หญิงในวัยกลางคน มีสถานะเป็นภรรยา และเป็นแม่ เป็นผู้ดูแลบ้าน ทำหน้าที่เลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว ทำให้ฝ้ายตุ่ยมีแม่ๆ หลายคนที่ยึดติดเธอ เพราะเวลากิน นอน วิ่งเล่น ของเธอโดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ชุมนุมซึ่งสลับผลิตเปลี่ยนไปตลอดเวลาตามแต่สถานการณ์การต่อสู้ในช่วงเวลานั้น

ขบวนการเคลื่อนไหวในรูปแบบการใช้ชีวิต ไม่ได้สร้างอัตลักษณ์ของขบวนการขึ้นใหม่ แต่เป็นสิ่งที่มียู่แล้วในชีวิตประจำวัน เป็นการทำให้ชีวิตประจำวันและการเคลื่อนไหวผนวกรวมเข้าด้วยกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นความ

เคลื่อนไหวในชีวิตประจำวัน ที่ไม่ละทิ้งวิถีชีวิตประจำวันที่เคยเป็นอยู่ แต่ได้นำ สิ่งที่เป็นมาสร้างขบวนการเคลื่อนไหว ฝ่ายตุ้ย กลายเป็นสัญลักษณ์ของการต่อสู้ เพื่อบ้านเกิด เธอถูกหล่อหลอมขึ้นจากอัตลักษณ์ร่วมกันของแม่หญิงชาวอีสาน ผู้ ปกป้องทรัพยากร ชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัว และสมาชิกในชุมชนอันเป็น บ้านเกิดของตนเอง

ชาวบ้านกลุ่มคนรักบ้านเกิดยื่นฟ้องเรียกค่าเสียหายจากบริษัททุ่งคำ จำกัด โดยเด็กผู้หญิงที่เห็นในภาพคือฝ่ายตุ้ย : ภาพจาก ประชาไท

การแต่งกายแบบชาวบ้านอีสานผู้หญิงสวมเสื้อผ้าฝ้ายสีเข้ม นุ่งซิ่น ผู้ชาย สวมเสื้อยืดกางเกงขาสั้นใช้ผ้าขาวม้าพันรอบคอ อาหารการกินและรูปแบบวิถี การกินที่แจกจ่ายให้กับผู้เข้าร่วมกิจกรรมการเคลื่อนไหวเป็นอาหารพื้นบ้านที่ ตักจากหม้อราดลงบนจานข้าวสังกะสี นั่งหลบมุมกินตามโคนต้นไม้ หรือปูเสื่อ ล้อมวงรับประทานร่วมกัน บทเพลงที่ใช้ประกอบในกิจกรรมต่างๆ เป็นเพลงที่ สะท้อนชีวิตของเกษตรกร วิถีชีวิตที่เคยปลูกข้าวไว้กินเอง แต่ปัจจุบันไม่กล้าที่จะ กินข้าวที่ตนเองปลูก การแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตประจำวันที่ซึมซับอยู่ในขบวนการ

เคลื่อนไหวจึงเป็นการทำให้ชีวิตที่ได้รับผลกระทบกระเทือนทุกข์ยากปรากฏขึ้นอย่างมีนัยทางการเมือง (political appearance) เพื่อส่งผ่านความหมาย ความเข้าใจไปยังสังคม สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตประจำวันที่ถูกกระทบกระเทือน สร้างความทุกข์ยาก ลำบาก จนต้องออกมาเรียกร้องเคลื่อนไหว เพื่อทวงวิถีชีวิตที่เคยเป็นกลับคืนมา

กลุ่มตนรักษ์บ้านเกิด มาร่วมให้กำลังใจแกนนำหญิง 7 คน ที่สภ.วังสะพุง ตามหมายเรียกให้มารับทราบข้อหา ร่วมกันชุมนุมสาธารณะกีดขวางทางเข้าออก และรบกวนการปฏิบัติงานเจ้าหน้าที่ของรัฐ : ภาพจาก นักข่าวพลเมือง ไทยพีบีเอส

2) เรือนกาย ลมหายใจของการต่อสู้

เรือนกาย เป็นแหล่งรวมทั้งหมดของการเคลื่อนไหวต่อสู้ เป็นที่สังสมความเจ็บช้ำจากการถูกกระทำ เป็นความหวัง ทางออก และเป็นแหล่งผลิตสร้างความหมายเพื่อบรรณคดีให้เกิดแนวร่วมการเคลื่อนไหว การศึกษาในระดับร่างกายที่ถูกกระทำ และเป็นผู้กระทำการ เพื่อต่อรอง เปิดพื้นที่ให้รูปแบบการดำเนินชีวิตที่ดีกว่า ทำให้หน่วยในการศึกษา (unit of observation) ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจากเดิมที่มักจะศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวในระดับองค์กร

กลุ่ม มาให้ความสำคัญกับการศึกษาร่างกายของบุคคลในขบวนการเคลื่อนไหว เป็นร่างกายในบริบททางสังคม กล่าวคือเป็นการศึกษาร่างกายที่เชื่อมโยงกับสังคม ในฐานะที่ร่างกายเป็นสะพานต่อเชื่อมระหว่างอัตวิสัยที่อยู่ภายใน และสังคมที่อยู่ภายนอก ร่างกายจึงมีสถานะที่เป็นทั้งภาววิสัย (objective) และอัตวิสัย (subjective) (Cregan, 2006)

สำหรับการเรียกร้องของกลุ่มคนรักหมู่บ้านเกิด เป็นการเรียกร้องวัฒนธรรมการใช้ชีวิตผ่านร่างกายที่มีลักษณะเป็นทั้งอัตวิสัย และภาววิสัย ร่างกายในฐานะภาววิสัย ของกลุ่มคนรักหมู่บ้านเกิดคือร่างกายที่ถูกกระทำจากสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนา” นอกจากชาวบ้านจะต้องเผชิญกับเสียงดังและฝุ่นควันจากการระเบิดหินแล้ว ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันของชาวบ้านได้เพิ่มสูงขึ้นจากการต้องซื้อน้ำบรรจุขวด และอาหารจากภายนอกท้องถิ่นบริโภค จากเดิมที่เคยจับสัตว์น้ำ เก็บผักตามลำห้วย และปลูกผัก ทำนาไว้รับประทาน ครอบครัวยากจนยิ่งไม่มีทางเลือกมากนัก ยังคงเก็บผัก หาของป่าในบริเวณหมู่บ้านบริโภคแม้จะรู้ว่ามีความเสี่ยงจากสารพิษปนเปื้อน การตรวจเลือดจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเลย พบว่ามีสารไซยาไนด์สะสมในร่างกายของชาวบ้าน หลายรายมีอาการปวดหัวเรื้อรัง ปวดตา เวียนหัว หนาวมีด และเป็นผื่นคันตามผิวหนัง นอกจากนี้ยังมีผู้ที่มีอาการแขนขาอ่อนแรงจนไม่สามารถเดินได้ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาการวิตกกังวลกับการสะสมของสารพิษในร่างกายเพราะไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า ทั้งยังถูกข่มขู่ คุกคาม ติดตามจากคนแปลกหน้า สภาพจิตใจจึงเต็มไปด้วยความเครียด หวาดระแวง และอยู่ในภาวะที่ถูกบีบคั้นทางจิตใจตลอดเวลา

ภาพร่างกายที่ถูกกระทำร้าย จากการที่ชาวบ้านปิดทางไม่ให้มีการขนแร่ผ่านหมู่บ้าน : ภาพจาก นักข่าวพลเมือง ไทยพีบีเอส

ในอีกด้านเป็นร่างกายที่กลุ่มคนรักบ้านเกิด ผลิตสร้างขึ้น หากมองกลุ่มคนรักบ้านเกิดแล้วคนรักบ้านเกิดในฐานะตัวตนที่ปรากฏต่อสังคมแล้ว คนรักบ้านเกิดก็คือ หญิงชาวบ้านอีสานที่มีลูก มีสามีที่ต้องคอยดูแลมีภาระครอบครัว เป็นหญิงสาวนาที่ต้องทำมาหากินเลี้ยงปากท้อง ลูกขึ้นมาต่อสู้เพื่อปกป้องผืนดินบ้านเกิดของตนเองที่ถูกทำลายจากการปนเปื้อนด้วยสารพิษการทำเหมืองทองคำ ชีวิตที่ต้องกระทบกระเทือนจากการเป็นแม่บ้านเลี้ยงลูก ทำกับข้าว ดูแลบ้านเรือน ทำงานในไร่นา กลายเป็นจำเลยที่ต้องต่อสู้คดีความในศาล รวมกลุ่มคัดค้านการขนแร่ผ่านหมู่บ้าน คัดค้านการอนุมัติขอเปิดพื้นที่ทำเหมืองแห่งใหม่ ยื่นหนังสือร้องเรียน และต้องคอยติดตามทวงถามความคืบหน้า ประชุมสรุปบทเรียนการต่อสู้ ทั้งยังเดินทางไปร่วมเวทีประชุม สัมมนาทั่วประเทศ เพื่อสร้างเครือข่ายการต่อสู้ที่จัดขึ้นโดยมหาวิทยาลัย และองค์กรพัฒนาเอกชน นอกจากนั้นยังต้องระดมทุนด้วยการขาย

สินค้าผ้าทอ ได้แก่ ผ้าพันคอ กระเป๋า เสื้อผ้าขาม้า ผ้าคลุมไหล่ หญิงชาวบ้านอีสาน ได้กลายนักเคลื่อนไหวผู้ดีรู้ทัน หัวแข็ง และไม่สยบยอมในสายตาของเจ้าหน้าที่รัฐ

การศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวในรูปแบบการใช้ชีวิตจึงมองร่างกายในฐานะที่เป็น “เรือนกาย” (embodiment)² กล่าวคือ ร่างกายในฐานะแหล่งรวมบริบททางสังคม วัฒนธรรม ที่ถูกซึมซับเข้าไปเป็นตัวตนภายใน เป็นร่างกายที่ถูกหลอมหลวมให้เป็นองค์ประธาน (objectification) ที่สัมพันธ์กับบริบทแวดล้อม สถานการณ์ที่ต้องเผชิญ ขณะเดียวกันก็ผลิตสร้างตัวตนของตัวเองขึ้น (self-objectification) (ดูเพิ่มเติมที่ Csordas, 1990, p.5-47) เรือนกายของการเคลื่อนไหวในรูปแบบการใช้ชีวิต จึงสะท้อนผ่านการแต่งกาย การกิน การใช้เวลาในชีวิตประจำวัน ท่าทางการแสดงออก การใช้ภาษา ซึ่งซึมซับและถูกผลิตสร้างขึ้นจากวิถีชีวิตประจำวัน เป็นเรือนกายของไต้หวัน หญิงชาวอีสาน

การนำวิถีชีวิตมาใช้สร้างขบวนการเคลื่อนไหว

การเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด จังหวัดเลย ทำให้เห็นถึงวิถีไต้หวัน ซึ่งเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตของชาวบ้านท้องถิ่นอีสานมาผลิตสร้างขบวนการเคลื่อนไหว โดยสามารถนิยามขบวนการเคลื่อนไหวแบบวิถีไต้หวันว่า คือ “ขบวนการเคลื่อนไหวของคนธรรมดาที่ใช้วิถีชีวิต ความรู้ท้องถิ่น ความเชื่อ ประเพณี ศาสนา วัฒนธรรม มาเป็นประเด็นนำในการเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อปกป้องทรัพยากร ความเป็นท้องถิ่นของตนเองให้ดำรงอยู่ต่อไป” ผ่านเรือนกายของหญิงชาวบ้านภาคอีสานวัยกลางคน

2 การใช้คำว่า “เรือนกาย” (embodiment) เนื่องจากเห็นว่าสะท้อนความหมายของร่างกายที่สั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ทักษะทางสังคม-วัฒนธรรม และหลอมรวมกันเข้าเป็นร่างกายซึ่งมีลักษณะเฉพาะของการแสดงออก การพูด สีสันท่าทาง การแต่งกาย การตกแต่งร่างกาย เพื่อสร้างความหมายที่เป็นลักษณะเฉพาะของเจ้าของร่างกาย การใช้เรือนกายก็เนื่องจาก “เรือน” คือแหล่งที่อยู่อาศัย เป็นรูปธรรมของสิ่งที่อยู่ภายในคือรสนิยม สถานะ ความรู้ความคิดของผู้อาศัยซึ่งปรากฏสู่ภายนอก ทั้งในรับอิทธิพลจากบริบทสังคม วัฒนธรรม และสภาพภูมิอากาศของที่ตั้งบ้านเรือนด้วย

สำหรับวิถีไทบ้าน ดังกล่าวประกอบด้วย การผลิตในภาคการเกษตร ความเป็นเจ้าของทรัพยากร งานบุญประเพณี ความเป็นหญิงชาวบ้านอีสาน ได้แก่

การผลิต กลุ่มคนรักบ้านเกิดได้แสดงให้เห็นว่า เหมืองแร่ทองคำทำให้การผลิตทั้งการผลิตข้าวไร่ข้าว และไร่บริโภคเองต้องได้รับผลกระทบกระเทือน ลำน้ำสายที่เคยเป็นแหล่งอาหาร และใช้เพื่อการเกษตรไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้เช่นเดิม แต่ก็ยังสามารถปลูกฝ้าย และนำความรู้เฉพาะของชุมชนที่มีอยู่มาผลิตผ้าทอเพื่อจำหน่ายนำเงินเข้ากองทุนของกลุ่ม มีการตั้งกลุ่มทอผ้าฝ้าย ย้อมสีธรรมชาติ โดยจะเห็นภาพแกนนำนุ่งห่มผ้าฝ้ายทอมือที่กลุ่มผลิตขึ้นเมื่อปรากฏตัวต่อสาธารณะ หรือกลุ่มกล้วยทอดช่วยคื ซึ่งตั้งขึ้นเพื่อนำกล้วยที่ปลูกเป็นจำนวนมากในหมู่บ้านมาแปรรูปจำหน่าย และยังเป็นอาหารสำหรับสมาชิกกลุ่มเมื่อต้องเดินทางข้ามจังหวัดไปต่อสู้คดีความต่าง ๆ ในชั้นศาล และยื่นหนังสือร้องเรียนขอความเป็นธรรมกับหน่วยราชการด้วย

งานบุญประเพณี นอกจากจะถูกนำมาสร้างสำนึกร่วมในขบวนการแล้ว ยังใช้ในการระดมทรัพยากรจากภายนอกเข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่มด้วย จะเห็นได้จากการจัดงาน “บุญภูทับฟ้า สืบชะตาภูเหล็ก” โดยจัดขึ้นทุกปี สำหรับปี 2559 เป็นการจัดงานในครั้งที่ 7 งานสืบชะตาเป็นงานทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับภูเข ฝืนดิน พร้อมกับการสะเดาะเคราะห์และสร้างความเป็นสิริมงคลให้กับผู้มาร่วมงาน งานนี้ได้รับความสนใจจากสังคมอย่างกว้างขวางมีสื่อมวลชน อาจารย์ นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน เข้าร่วมงานนับพันคนในแต่ละปีที่ตั้งขึ้น

ความเป็นเจ้าของ การแสดงออกถึงความเป็นเจ้าของทรัพยากร ฝืนดิน ถิ่นเกิด และที่อยู่อาศัย สะท้อนผ่านการอุทิศแรงกาย แรงใจ และทุ่มเททั้งชีวิต ที่จะปกป้องบ้านเกิดของตนเอง โดยในการศึกษานี้ได้เล่าผ่านชีวิตหญิงชาวบ้าน และเยาวชน ผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรง แต่ได้ลุกขึ้นมาต่อสู้โดยมีวิถีชีวิตในอดีตเป็นเดิมพัน คนแรกคือ “แม่ไม้” แม่ที่ต้องนำลูกสาวไปเลี้ยงในสถานที่ชุมชน เป็นภรรยาที่สามมีลูกกักขังทำร้ายร่างกาย ในวันที่กลุ่มชายฉกรรจ์ 200 คนที่เข้ามาทำลายกำแพงซึ่งชาวบ้านได้ร่วมกันสร้างขึ้น “พิบ้อย” เกษตรกรผู้มีอาชีพกริดยาง ผู้ถูกฟ้องร้องจากบริษัทเหมืองแร่ถึง 19 คดี และ “น้องพลอย” เยาวชนกลุ่ม

คนรักบ้านเกิด เด็กนักเรียนอายุ 15 ปี ผู้อุทิศตนให้กับขบวนการต่อสู้ ด้วยการแสดงละคร ดนตรี และเป็นกระบอกสวาทบอกเล่าเรื่องราวความทุกข์ยากของชาวบ้านให้สังคมภายนอกได้รับรู้

หญิงชาวบ้านอีสาน

ความเป็นผู้หญิงที่มีจิตใจโอบอ้อมอารีย์ รับผิดชอบดูแลปกป้องบ้าน และสมาชิกในบ้านของตนเอง สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนเมื่อพวกเธอออกมาให้กำลังใจลูก ๆ ดาวดิน 5 นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยขอนแก่น ในคราวที่ถูกจับกุมดำเนินคดี จากการแสดงสัญลักษณ์ชูสามนิ้ว ด้านรัฐประหาร ต่อหน้า พล.อ. ประยุทธ์ จันทร์โอชา เมื่อวันที่ 19 พ.ค. 2557 หรือการที่ทุกคนถือป้าย I am Ploy เดินไปเข้าไปพบผู้อำนวยการโรงเรียนหลังจากที่ “น้องพลอย” ถูกแจ้งข้อหาดำเนินคดี และบริษัทได้ให้ตัวแทนของบริษัทติดต่อมายังผู้อำนวยการโรงเรียนเพื่อให้พา “น้องพลอย” ไปขอโทษแลกกับการถอนฟ้อง การเดินเข้าพบผู้อำนวยการโรงเรียนในวันนั้นทุกคนพูดประโยคไปตลอดทางว่า “น้องพลอยไว้แทนไต่บ้าน น้องพลอยไว้แทนธรรมชาติ เธอคือน้องพลอย” สะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ของขบวนการเคลื่อนไหวที่รวมกันเป็นหนึ่งเดียว พร้อมจะออกมาปกป้องคุ้มครองเมื่อสมาชิกในครอบครัวถูกรังแก

คนรักบ้านเกิดชูป้ายให้กำลังใจนักศึกษากลุ่มดาวดิน

ภาพจาก ประชาไท

ขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด ทำให้มองเห็นแง่มุมของการดำเนินชีวิตที่ได้รับผลกระทบกระเทือนจากโครงการพัฒนาของรัฐที่จับมือกับนายทุน ใช้กลไก เครื่องมือของการบริหารราชการแผ่นดินไปปกป้องผลประโยชน์ให้นายทุน และนำกลับมาทำร้ายประชาชน แม้จะมีการยื่นหนังสือร้องเรียนหน่วยงานในพื้นที่ตั้งแต่ระดับตำบล อำเภอ จังหวัด ไปถึงระดับอธิบดี รัฐมนตรี จนถึงนายกรัฐมนตรี รวมหนังสือที่ไปยื่นร้องเรียนต่อหน่วยงานราชการเกือบ 50 เรื่อง ผลที่ได้รับกลับคืนมาคือการถูกฟ้องร้องดำเนินคดีถึง 20 คดี ผู้ชายในหมู่บ้านถูกกักขัง หน่วยเหี่ยวทำร้ายร่างกาย ใช้กองกำลังฝ่ายความมั่นคงเข้ามาข่มขู่ชาวบ้าน การใช้อำนาจกระทำรุนแรงต่อประชาชนก็ยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง แม้จะผ่านมาแล้วเป็นเวลากว่า 10 ปี การต่อสู้ของคนรักบ้านเกิด 6 หมู่บ้านในตำบลเขาหลวง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย คือภาพสะท้อนความรุนแรงของรัฐนายทุน กระทำกับหญิงชาวบ้านอีสาน ผู้ถูกผลักดันให้กลายเป็นอื่น ในถิ่นฐานบ้านเกิดของตนเอง ถิ่นฐานบ้านเกิดถูกทำลาย ชีวิตถูกคุกคาม ครอบครัวยังไร้ความมั่นคง จึงไม่น่าแปลกที่การเจรจา แบ่งปันผลประโยชน์ ที่ภาครัฐ และนายทุนพยายามจะเกลี้ยกล่อมให้ยอมรับจึงไม่เป็นผล และไม่น่าแปลกหากภาครัฐยังคงตั้งต้นที่จะให้บริษัทเหมืองได้รับสัมปทานทำเหมืองในพื้นที่ต่อไป เชื่อแน่ว่าจะได้รับการตอบโต้ คัดค้านจนถึงที่สุด

สรุป : สิทธิในรูปแบบการใช้ชีวิตกับการต่อสู้เคลื่อนไหว

สิทธิในรูปแบบการใช้ชีวิต คือ สิทธิที่จะเลือกดำเนินชีวิตประจำวันอย่างมีอิสระ ส่วนขบวนการเคลื่อนไหวในรูปแบบการใช้ชีวิตคือการเคลื่อนไหวเพื่อแสดงให้เห็นถึงตัวตน อัตลักษณ์ของตนเองผ่านเรือนกาย (embodiments) ทั้งในระดับกลุ่มและระดับปัจเจกบุคคลเพื่อเสนอความเป็นตัวเองต่อสังคม ผ่านการแสดงความเห็น การบริโภค การใช้เวลาว่าง การแสวงหาความรู้ และการพัฒนาตัวเอง ปัญหาของการถูกล่วงละเมิดต่อสิทธิในรูปแบบการใช้ชีวิตที่นอกจากจะเกิดขึ้นในบริบทของการทำงาน และการเข้าเป็นสมาชิกขององค์กรทางสังคมแล้ว ในประเทศไทยยังเกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาประเทศ ที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต ทั้งในระดับที่เป็นอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน ท้องถิ่น และระดับร่างกายของปัจเจกบุคคล การศึกษาการละเมิดสิทธิในรูปแบบการใช้ชีวิตสามารถศึกษาในฐานะที่เป็นขบวนการเคลื่อนไหวในรูปแบบการใช้ชีวิต (lifestyle movements) ซึ่งปรากฏขึ้นใน 3 ลักษณะด้วยกัน ลักษณะแรกเป็นการเคลื่อนไหวการเมืองของการบริโภค เป็นไปเพื่อเปิดพื้นที่ เรียกร้อง การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการกระทำทางสังคม เพื่อเปิดพื้นที่ให้กับรูปแบบการใช้ชีวิตที่ไม่ได้รับการยอมรับ หรือถูกเก็บกด ปิดกั้น อันเป็นผลจากการพัฒนาที่ยกย่องเชิดชูวิถีชีวิตแบบหนึ่ง และกีดกัน กำกับ ให้การดำเนินชีวิตในแบบอื่นกลายเป็นอื่น กลุ่มคนรักหมู่บ้านเกิดได้นำวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับทรัพยากรธรรมชาติในถิ่นที่อยู่ มาสร้างเป็นยุทธศาสตร์ของการเคลื่อนไหว โดยเสนอให้เห็นถึงการปนเปื้อนมลพิษของ ข้าว ปลา อาหาร ตลอดจนน้ำดื่ม ที่เป็นการบริโภคในชีวิตประจำวัน ซึ่งแน่นอนว่าสิ่งเหล่านี้กระทบกระเทือนถึงคนที่อยู่ไกลออกไป เพราะปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมที่ปนเปื้อนอยู่ในแหล่งผลิตอาหารไม่มีข้อจำกัดในระยะทาง ภูเขาป่าบอน ภูทับฟ้า ภูเหล็ก ก็เช่นเดียวกัน ความเสื่อมโทรมจากการทำเหมืองแร่ทองคำที่ถูกแสดงผ่านพิธีสืบทอด ทำให้คนเมืองตระหนักถึงความสูญสิ้นไปของป่าไม้ แหล่งน้ำ ที่เมืองยังคงต้องพึ่งพาพื้นที่ชนบท

ลักษณะที่สองคือ การเคลื่อนไหวเพื่อปรับปรุงการใช้ชีวิตประจำวันให้ดีขึ้น (lifestyle improvement movement) ซึ่งเกิดขึ้นจากความเหลื่อมล้ำแตกต่างของการพัฒนา สิ่งเหล่านี้ถูกเสนอขึ้นผ่านขบวนการเคลื่อนไหวของตน

รักษำบ้านเกิด ที่ไม่เพียงแต่สุขภาพด้านร่างกาย แต่ยังเป็นเรื่องจิตใจ ความขัดแย้ง ความแตกแยก จากการที่รัฐบาลอนุญาตสัมปทานเหมืองแร่ทองคำ ซึ่งไม่ก่อให้เกิดผลดีในด้านคุณภาพชีวิตกับใครเลยทั้งคนชนบท คนเมือง ขณะที่ชาวบ้านในพื้นที่จะต้องรับผลความทุกข์ยากจากสิ่งทีเรียกว่าการพัฒนา นอกจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ที่มองไม่เห็นว่าจะช่วยทำให้ชีวิตของประชาชนดีขึ้น มีความสุขขึ้น และสุดท้ายคือ การเคลื่อนไหวกเพื่อมุ่งฟื้นฟูเยียวยา หรือคืนชีวิตทีมีความสุขดังเช่นในอดีตกลับคืนมา (reinstall of lifestyle) ในทีนี้ได้แก่ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม ความปลอดภัยของอาหาร วิถีชีวิตทีเคยสงบสุข ชีวิตครอบครัวทีอบอุ่น ผูกพันตามวิถีไทบ้าน และสำนึกในความเป็นเจ้าของทีหวงแหน และสามารถกำหนดทิศทางการเป็นไปให้บ้านเกิดของตนเอง สำนึกเหล่านี้เป็นสำนึกร่วมของคนไทยทุกคน ทีสร้าง ปลุกเร้าให้เกิดความเข้าใจ เห็นอกเห็นใจ และสร้างการมีส่วนร่วมให้กับขบวนการเคลื่อนไหวก

คนรักษำบ้านเกิดนำวิถีไทบ้าน มาสร้างขบวนการเคลื่อนไหวกใน 2 ลักษณะ คือ การนำอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มของคนอีสาน ทีหล่อหลอมขึ้นจากวิถีไทบ้าน ก่อรูปขึ้นเป็นขบวนการเคลื่อนไหวก ทั้งการระดมทุน การสร้างแนวร่วม การจัดกิจกรรมรณรงค์ ยกระดับการดำเนินชีวิตประจำวันในภาวะปกติให้กลายเป็นชีวิตประจำวันในขบวนการเคลื่อนไหวก ทั้งการกิน การนอน การเลี้ยงดูบุตร ขณะเดียวกันก็ทำให้การเคลื่อนไหวกเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันทีจะต้องไปศาล ไปยื่นหนังสือร้องเรียน รายงานตัวกับตำรวจรับทราบข้อหา เข้าฟังผลการประชุมสภาองค์การบริหารส่วนตำบล สิ่งเหล่านี้ถูกสะท้อนให้เห็นผ่าน เรือนกาย ของหญิงชาวบ้านอีสาน ทีมีบทบาทเป็นเมีย และแม่ ผู้คอยดูแลรับผิดชอบชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในครอบครัว เป็นหญิงชาวอีสาน ทีอดทน ต่อสู้ ไม่ย่อท้อ และพร้อมทีจะออกมาต่อสู้ปกป้องบ้านเกิดของตนเอง

การศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวก ภายใต้แนวคิด สิทธิในรูปแบบการใช้ชีวิต จึงเปิดมุมมองทีมีต่อการเรียกร้องสิทธิความเป็นมนุษย์ใน 2 ประเด็นสำคัญทีต่างไปจากการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวกรูปแบบอื่น ๆ คือ การต่อสู้เคลื่อนไหวกทีมีพื้นที่ของการศึกษาอยู่ที่ เรือนกาย ในฐานะเป็นแหล่งรวมของการถูกกระทำ และการไม่ยอมจำนน ซึ่งไม่ใช่การศึกษาอัตลักษณ์ร่วม (collective identity) อย่าง

การศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวแนวใหม่ แต่เป็นเรือนกายของปัจเจก ที่หลอมรวมเข้าด้วยกันกลายเป็นขบวนการเคลื่อนไหว เป็นความแตกต่างเฉพาะตัวของบุคคลที่รวมกันเป็นหนึ่ง ซึ่งการศึกษาที่ลงลึกมาสู่ระดับร่างกายของมนุษย์จะช่วยให้สถานะความเป็นมนุษย์ สิทธิในความเป็นมนุษย์ในเชิงปัจเจกมีความสำคัญยิ่งขึ้น ประการที่สองคือ การเปิดพื้นที่ให้กับการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหว ที่ให้แง่มุม รายละเอียด ของร่างกายมนุษย์ ในฐานะที่เป็นองค์ประธาน ผู้กระทำการที่มีศักดิ์ศรี และความสามารถที่จะเลือกเส้นทางการดำเนินชีวิตได้ด้วยตนเอง ซึ่งไม่ได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพล แรงบีบบังคับ จากบริบทในเชิงโครงสร้างแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดอีกต่อไป ที่สำคัญคือขบวนการเคลื่อนไหวในรูปแบบการใช้ชีวิตทำให้สิทธิของชุมชน และสิทธิของปัจเจกกลายเป็นเรื่องที่สัมพันธ์ เกี่ยวข้องกัน อย่างแยกกันไม่ออก ซึ่งจะทำให้การพูดถึงสิทธิชุมชนได้รับการยอมรับ และเห็นถึงความสำคัญมากในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กัลยา จันทรทัตโน. (2558). “บ่กล้ากินข้าวบ้านเจ้าของ” ขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนรักบ้านเกิด จังหวัดเลย ด้วยวิถีไทบ้าน. *งานวิจัยเฉพาะเรื่อง หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต (บัณฑิตอาสาสมัคร) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*.
- ข่าวสด. (11 มีนาคม 2560). “ไฟ่ ดาวดิน-ทนายแอน” คว่า “รางวัลสมชาย นีละไพจิตร ประจำปี 60” ผลงานด้านสิทธิคดีเด่น. Retrieved from https://www.khaosod.co.th/politics/news_249042.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2552. *สุนทรียศาสตร์กับการเมืองภาคประชาชน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประชาไท. (2015). เปิดตัว “อีสานใหม่” อีสานที่จะไม่สยบยอม. Retrieved from <http://prachatai.com/journal/2015/03/58493>
- ประชาไท. (2560). กองทุนรางวัลสมชาย นีละไพจิตร เผย 4 ชื่อสุดท้ายนักสิทธิคดีเด่น. Retrieved from <https://prachatai.com/journal/2017/03/70482>.

สามชาย ศรีสันต์ และเดชรัตน์ สุขกำเนิด. (2559) *ชะตากรรมคนจนในช่วงเปลี่ยนผ่าน*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์.

Ekkarach Laksanasamrith. (2558). “‘เพราะเราคือผู้ใช้ถนนร่วมกัน’ นิทรรศการจักรยานเคลื่อนที่กับ Bike Design Lab.” Retrieved January 30, 2018 (<https://dsignsomething.com/2015/07/09/เพราะเราคือผู้ใช้ถนนร/>).

PITVFANPAGE. (2015). “อีสานกลางกรุง” ลมหายใจผู้คนท่ามกลางการพัฒนา [ภาคบ่าย] - YouTube. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=fOTIEGnHj44>.

ภาษาอังกฤษ

Cope, Thom K. and Price Waterhouse. (2017). “Lifestyle Discrimination : Is It Legal ? Sign Up For The Caveat Newsletter Articles By Attorneys.” Mesch Clark Rothschild 1–4. Retrieved January 14, 2018 (<https://www.mcrazlaw.com/lifestyle-discrimination-is-it-legal/>).

Featherstone, Mike. (1987). “Lifestyle and Consumer Culture.” *Theory, Culture & Society* 4(1):55–70.

Taylor, (1992). *The Politics of Recognition in Multiculturalism*. New Jersey : Princeton University Press.

Cregan, K. (2006). *The Sociology of the Body: Mapping the Abstraction of Embodiment*. book, London: SAGE Publications.

Featherstone, M. (1987). Lifestyle and Consumer Culture. *Theory, Culture & Society*, 4(1), 55–70.

Csordas, Thomas J. 1990. “Embodiment as a Paradigm for Anthropology.” *Ethos* 18(1),5–47.

- Haenfler, R., Johnson, B., & Jones, E. (2012). Lifestyle Movements: Exploring the Intersection of Lifestyle and Social Movements. *Social Movement Studies*, 11(1), 1–20.
- Haraway, D. J. (Ed.). (1991). “The Cyborg Manifesto” Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century. In *Simians, Cyborgs, and Women: the Reinvention of Nature* (pp. 292–324). CHAP, New York: Routledge.
- Hemetsberger, A. (2005). Creative Cyborgs: How Consumers Use the Internet for Self-realization. *Advances in Consumer Research*, 32(1), 653–660.
- Micheletti, M., & Stolle, D. (2010). Vegetarianism—a Lifestyle Politics?. In M. M. & A. S. McFarland (Ed.), *Creative Participation: Responsibility-taking in the Political World* (pp. 125–145). Paradigm Publishers.
- Partner, S. (2001). Taming the wilderness. The Lifestyle Improvement Movement in Rural Japan, 1925-1965. *Monumenta Nipponica*, 56(4), 487–520.
- Shah, D. V., McLeod, D. M., Friedland, L., & Nelson, M. R. (2007). The Politics of Consumption/the Consumption of Politics. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 611(1), 6–15.
- Snow, A. (2004). “Social Movements as Challenges to Authority: Resistance to an Emerging Conceptual Hegemony.” *Research in Social Movements, Conflicts and Change* 25(1):3–25.
- Sugarman, D. (2003). “‘Lifestyle’ Discrimination in Employment.” *Berkely Journal of Employment and Labor Law* 24,101–162.

The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (2016). *Frequently Asked Questions on the Right to Development*. New York: UNITED NATIONS.

Ukeje, C. (2004). From Aba to Ugborodo: Gender Identity and Alternative Discourse of Social Protest among Women in the Oil Delta of Nigeria. *Oxford Development Studies*, 32(4), 605–617.

Wilkinson, J. Harvie, & White, G. Edward. (1977). “Constitutional Protection for Personal Lifestyles.” *Cornell Law Review* 62(3).

Willis, E. (1990). *Common Culture: Symbolic Work at Play in the Everyday Cultures of the Young*. Milton Keynes: Open University Press.

